

Gruđništvo i uprava
ZAGREB. Masařkova 28a.
Telefon 67-80
Gruđništvo i uprava
za Sloveniju - slovenski del
Julijske Krajine
LJUBLJANA. Erjavčeva 4a.

ISTRA

SALJITE DUŽNU PRETPLATU!
NE DOZVOLITE DA PROPADA
OVAJ NAŠ JEDINI LIST!

GLASILO SAVEZA JUGOSLOVENSKIH EMIGRANATA IZ JULIJSKE KRAJINE

NARODNE MANJINE I DEMOKRACIJA

Povodom knjige J. Chmelarža o narodnim manjinama

Čim je položaj neke narodne manjine gori, tim je ciničniji režim koji je tlači, a i evropsko javno mnjenje je, tada više rezervirano i indiferentnije za sudbinu te manjinske, glasi jedna rečenica pri kome u te knjige, koja stvarno i objektivno iznosi položaj pojedinih narodnih manjina u Srednjoj Evropi.

Srednja Evropa u širem smislu riječi proteže se od Sjevernog Mora do Jadran-skog, od Baltičkog do Crnog Mora i na tom teritoriju je prije rata živjelo oko 60 milijuna stanovnika pod vlašću drugorodnih država. Od tih 60 milijuna uspijele su dvije trećine da stvore svoju državu ili da dedju u svoju državu propašću tri velika carstva: njemačkog, ruskog i austrijskog. Ali još 20 milijuna stanovnika Srednje Evrope ostalo je u granicama drugorodnih država. Tih 20 milijuna narodnih manjina stvaraju težak problem državama u kojima su prisiljene da žive. One stvaraju teške probleme između dviju država, između države kojima manjine pripadaju politički između države kojima one pripadaju etnički. Time se stvaraju i novi međunarodni politički problemi, kojima glavnou notu daje postupak s narodnim manjinama.

Sve države Srednje Evrope imaju u svojim granicama stanovnike druge narodnosti u većim skupinama, ali sve države nisu pravno obvezane da postupaju pravedno sa svojim narodnim manjinama. Njemačka i Italija nisu potpisale nikakovih međunarodnih obaveza o postupku sa svojim manjinama. One su obavezane jedino moralno time što su 1922 zajedno sa ostalim članicama Društva naroda izglasale poznatu rezoluciju o postupku s narodnim manjinama, kao i time što su pojedini predstavnici tih država dali u više navrata izjave o pravednom postupku sa narodnim manjinama u granicama svojih država.

Od tih obaveza je prošlo skoro dvadeset godina i danas uvidjamo da ni pravne ni moralne obaveze pojedinih država nisu toliko važne, koliko je važan način vlasti u tim državama. U svim pravim demokracijama postupak s manjinama je jednak bez obzira na primljene obaveze, a u svim pseudodemokratskim državama je opet jednak, kao što je jednak i u diktatorskim državama. Postupak sa Slovacima u Madžarskoj je potpuno isti kao postupak sa Lužičkim Srbima u Njemačkoj, iako je Madžarska i pravno obvezana da sa svojim manjinama pravde postupa. Taj se princip najbolje vidi u baltičkim državama: Letoniji, Litvi i Estoniji. Dok je u tim državama bio čisto demokratski poredak, manjine su imale prava, a čim su te države postale pseudodemokratske ili diktatorske, manjine su ta svoja prava izgubile ne gleđajući na to što su te tri države preuzele međunarodne obaveze za zaštitu manjina.

Principi na kojima počiva vladavina u nekoj državi su najmjerodavniji za postupak s narodnim manjinama. Do dolaska Hitlera na vlast, Lužički Srbi u Njemačkoj su imali svoja društva, škole, novine itd. a sada su proglašeni za »vendski« govoreće Nijemce, t. j. za Nijemce koji govore drugim jezikom, iako hitlerovački režim zna da su Lužički Srbi poseban slavenski narod. Tako isto nazvani su i koruški Slovenci i zarađeni socijaldemokratskog režima u Austriji, pa ni koruški Slovenci ni Gradiščanski Hrvati ne mogu imati nikakovo samostalno društvo, jer u Austriji postoji samo jedna državna organizacija - Domovinska fronta. Jedna jedina stranka i organizacija postoji u Italiji, isto tako u Njemačkoj. Slično je i u Madžarskoj.

Da uporedimo ilustrirano postupak u jednoj demokratskoj i u jednoj autoritativnoj državi, uzet ćemo za primjer Čehoslovačku i Italiju.

Od 416.815 njemačke djece u Čehoslovačkoj pohađaju njemačke osnovne i srednje škole 423.203 djeteta; od 124.529 madžarske djece 97.933 pohađaju čisto madžarske škole; 96.545 rutenske djece od

ukupnog broja 114.933 pohađaju rutenske škole, a od 14.794 poljska djeteta 12.300 pohađaju poljske osnovne škole itd., što znači da sva manjinska djeca pohađaju svoje škole, jer djeca koja ne pohađaju svoje škole stanuju razbacana u minimalnom broju medju ostalim narodnostima. U tim školama podučavaju manjinski učitelji školovani u manjinskim i srednjim i učiteljskim školama, jer sve manjine imaju i svoje srednje škole, a Nijemci imaju čak i njemačko sveučilište, dvije politehnikе, jednu umjetničku akademiju i jedan konzervatorij. Nijemci imaju u čehoslovačkom parlamentu 70 poslanika, Madžari 11, Ruteni 9, Poljaci 2 i Židovi 2, a u senatu je 36 Nijemaca, 7 Madžara i 9 Ruteni. O društvenima, novinama, revijama itd. ne treba ni govoriti, jer u Čehoslovačkoj su svi građani jednak i tkogod može da izdaje knjige i listove na kojem god jeziku želi i da se udružuje kako god želi.

Ravnopravnost čehoslovačkih građana proizlazi iz ustava i demokratskih principa na kojima počiva država. Po tim principima su svi ljudi jednak bez obzira na rasu, jezik ili religiju, i prema tome imaju u državi svi jednak prava i jednak dužnosti.

Za Italiju ćemo navesti statistike J. Chmelarža. Po njemu ima u Italiji 525.000 Hrvata i Slovenaca i 257.000 Nijemaca naseljenih u kompaktnoj masi uz granicu i

tvore neprekidan narodnosni kontinuitet sa državom kojoj etnički pripadaju.

Uporedjivanje postupka s narodnim manjinama u pojedinim državama Srednje Europe najbolje osvjetljuje razlike u postupcima i principe koji vode pojedine vlade u tim postupcima. Principi po kojima se postupa s narodnim manjinama su isti oni principi po kojima pojedini režimi vladaju u cijeloj državi nad cijelokupnim stanovništvom. Chmelarž dijeli te države u tri dijela: u države s autoritativnim režimima koji idu otvoreno za denacionalizacijom narodnih manjina

u države poludemokratske u kojima manjine imaju barem neka prava

i u čisto demokratske države u kojima manjine uživaju sva prava

Zaključak koji se sam od sebe nameće čitanjem ove odlične knjige bio bi slijedeći:

1. Narodne manjine mogu da se slobodno razvijaju jedino u punim demokracijama,

2. države koje ne počivaju na demokratskim principima neće i ne mogu da pravedno postupaju sa narodnim manjinama i

3. iluzorne su sve pravne i moralne obaveze koje preuzimaju države s autoritativnim režimima u pogledu postupka sa narodnim manjinama, jer principi na kojima počivaju te države su u suprotnosti sa pravdom, pa prema tome i sa pravdom koju traže narodne manjine u tim državama.

(t. p.)

AMERIČKI ISELJENICI o jugoslavensko-talijanskom sporazumu

»JUGOSLOVENSKI GLASNIK« IZ CHICAGA DONOSI REZOLUCIJU JUGOSLOVENSKOG SOKOLA U NEW-YORKU.

»Jugoslovenski glasnik« (prije »Hrvatska«), koji izlazi u Chicagu kao glasilo Hrvatsko-slovenskog saveza, donosi 6. o. m. rezoluciju Jugoslovenskog sokola iz New-Yorka o sporazumu između Jugoslavije i Italije.

U toj rezoluciji se pretresa tačku po tačku taj sporazum. Važe se njegova iskrenost i neiskrenost i traži se bolji postupak s našim narodom u Italiji. Izjavljuje da ne može odobriti politiku nijedne slavenske države, koja se odaleće od demokratske osnovice. Napada osovinu Rim-Berlin i zalaže se za osovinu Pariz-Prag-Moskva.

Na koncu je apel na jugoslovensku vladu i senat.

Spominjući i ono čega nema u ugovoru, kaže doslovno:

»U ugovoru nema jedne riječi o oglašenim polašćicama, koje je talijanska vlast navodno dala našoj braći pod njezinom vlasti; puštanje iz zatočenja svih političkih kažnjivaca i slobodnu uporabu našeg jezika u crkvama i školama. Historija sličnih obecanja — kralja, vlade i parlamenta talijanskoga — u prošlosti ponovit će se i sa ovima, pogotovo kad nisu dio pisanoga ugovora. Time je talijanska vlast htela da zamaže oči našem narodu, da bi progutao udicu, koju ovaj ugovor prestavlja.«

Iz razumljivih razloga ne možemo da donesemo cijeli tekst te rezolucije, koju je primilo i naše uredništvo s molbom da je objavimo.

Nadalnjim 212 Slovencem na Tržaškem se je izpremenil priimek

Italijanski uradni list »Gazzetta ufficiale« štev. 98 od 28. aprila 1937. je objavila 19. dekretov tržaškoga prefekta, s katerim se je proti njihovi volji in pod grožnjo težke denarne kazni 139 Slovencem do Italijančil priimek. Isti list je v svoji šte-

vili 106 od 8. maja objavil še nadaljnih 36 dekretov, s katerim le tržaški prefekt izpremenil priimek 73 Slovencem. Celotno je samo tržaški prefekt v času od 28. aprila do 8. maja letosnjega leta do Italijančil 212 Slovencem priimek.

Številne aretacije protifašistov

Po novem podaljšanju delovanja Specijalnega tribunala

Fašistično posebno sodišče, o katerem nismo že dolgo časa poročali, deluje dalje in sudi »sovražnike režima in nasprotnike notranjega položaja«. Kako je znano, je bila funkcija posebnega sodišča 31. decembra podaljšana zopet za pet let. V svojih zadnjih zasedanjih je sodilo predvsem razne skupine anti-fašistov, od katerih naj navedemo le glavne: Od grupe 21 anti-fašistov, ki je bila obdolžena rovarjenja proti varnosti režima, je dobil Attilio Tonini iz Bolonje 20 let ječe Albert Toricini, roj. v Prato 1906. pa 21 let. V grupi 12 fašistov ki so bili letos sojeni je mlad delavec Fabiani Mario iz Empoli, dobil 22 let ječe, ravnotako advokat Paolo Fasano.

V zadnjem času so bile izvršene številne aretacije, in kakor poročajo, bodo vsi aretirani prišli pred posebno sodišče v Rimu. Med drugimi so aretirali v Trstu 12 študentov iz tehničkega instituta »Carlo Cataneo«. Dalje so aretirali v marcu v Prato 60 delavcev, ki so obdolženi propagande v prilog republikanske Španije. Baje so jih zajeli v nekem lokalnu, kjer so poslušali radijski prenos iz

Barcelone. Radil istega delikta je bilo aretiranih v Firencah 8 ljudi. Osem ljudi so aretirali v Genovi, ker so hoteli vtihotapiti na ladjo, da bodo šli v Španijo kot prostovoljci. Zlasti številne so bile aretacije v mestu Bari. V Miljanu so pa aretirali 25 mladih umetnikov, slikarjev, čes da so antifašistično razpoloženi. Med njimi so slikarji Birolli, Muccchi, Sasso in kipar Manzu. Vsi spadajo med najbolj znane umetnike v Miljanu, ter predstavljajo najmodernejšo smer v umetnosti.

Slovenska maša na Travniku v Gorici odpravljena

Gorica, 10. maja 1937. — (Agis). — Pretekli teden se ni več vršila običajna maša v Gorici na Travniku, ki je bila združena s slovensko pridigo. Razlog temu ni znan in so vsled nemadnega ukrepa ljudje zelo razburjeni. Upajo, pa da bodo cerkvene oblasti zopet vzpostavile staro tradicijo in vrnile ljudem njihovo tradicionalno bogoslužje.

„DOPOLAVORO“ U ILOVIKU ZABRNUJE HRVATSKI GOVOR

Ilovik kod Lošinja, maja 1937. — »Dopolavoro« u Iloviku, u kojem su skoro isključivo Hrvati, zaključilo je da će strogo kazniti svakoga, ko bude govorio hrvatski. Prva kazna je strog ukor, druga je globba od 5 lira, a ko se po treći puta ogriješi o taj zaključak bit će izbačen iz društva, što bi imalo praktički tu posljedicu, da isključeni ne bi mogao biti primljen na rad kao nefašista.

LOV NA RADIO-SLUŠAČE

Pula, maja 1937. — Radioaparati se u ovo posljednje vrijeme prodaju sve u šesnaest. Kupuje ga svaki koji može. Jer ljudi hoće da slušaju — makar preko radija — istinu i makar preko radija žele da čuju napadaju na fašizam.

Taj interes je pojačan naročito tada kada se počela javljati tajna radio stanica iz Milana. Ta stanica se javlja svake večeri u 10 sati i tri četvrtka na kratkom valu 28 metara. Sve emisije te stanice počinju sa Internacionalom, a servisavaju sa »Inno di Garibaldi«.

Osim tega sa radiostanicu u Barceloni slušamo emisije na talijanskom jeziku svake večeri u 11 sati i tri četvrtka, a ponedjeljom u 11 sati. Te emisije daju na valu 377 metara i na kratkom valu 42 metra. Ta ista stanica daje emisije i na kratkom valu 42 metra i 75 centimetara svake večeri u deset sati i pol takodje na talijanskom jeziku.

Uz Radio-Barcelona, javlja se svake večeri na talijanskog i radiopostaja POUAMA iz Katalonije u 10 sati i 10 minuta na kratkom valu od 42 metra, a nedjeljom u šest sati po podne.

Mnogo se sluša i Madrid — i sve stanice s kojih narod misli da može doznati nešto više nego što je u našoj uniformiranoj štampi i preko našeg radija »s mužarjalom«, kaže se ovdje.

Svi fašisti su dobili nalog da strogo paze na one koji slušaju te radiostanice. Medutim — i sami fašisti slušaju. Čak i oni na vrhovima stoje štućureni svake večeri oko radija.

Kada nije ni to pomoglo — počelo se prijetnjama preko štampe. Tako »Corriere istriano« od 1. maja donosi dug kursiv protiv tih radio slušača koji slušaju tajnu radiostanicu iz Milana i talijanske emisije iz Katalonije. Rossellija, koji govori na radio u Barceloni, nazivaju »zamazanim izdajicom«, a one koji slušaju to nazivlje degenericima. Na koncu prijeti. Kaže da preostaju još batine po ledjima prokletih izdajica«.

Taj članak je postigao protivanje efekat. Sada traže radio i oni koji ga nikada nisu slušali. Jer neki vrag mora da je na stvari, kada su se vlasti tako uzbunile.

I tako se taj lov nastavlja. Ljudi love radio valove iz kojih bi doznali istinu, a organi vlasti love te ljude koji love valove — a usput slušaju i organi vlasti.

Medutim trgovine radioaparata prave poslove kao nikada do sada.

BOŽJA KAZEN ZA SMRT LOJZETA BRATUŽA

Gorica, maj 1937. Čitateljem je se predobro v spominu slučaj organista Bratuža, ki so ga fašisti zvabili v svoj sedež, tam zastrupili z ricinovim oljem in bencinom, tako da je po dolgem večtedenskem mučeniškem trpljenju podlegel. Oblasti niso došle nobenega od krivce aretirali in ga postavili pred sodišče. Pred nekaj tedni pa je zadela vsaj enega krivca božja kazen. Gre za nekoga Italijana fašista, ki je bival v Stračicah pri Podgori in ki je bil zapolen kot asistent v predilnici v Podgori. Na stranišču ga je zadela kap. Tako je upravičeno šel o tem med ljudstvom glas: v dr... se je rodil, v dr... je živel, v dr... se je reakcije ljudstva, in sicer ne samo slovenskega, temveč tudi italijanskega, ki živi še vedno pod težkim vtimom Bratuževe smrti.

NJEMAČKI MANJINSKI LIST PROT

NAŠA EMIGRACIJA

Primamo i objavljujemo uz one iste napomene koje smo napisali prigodom prvih članaka u ovoj rubrići.

Uredništvo.

Citam članke pod naslovom »Naša emigracija«, pa dozvolite mi da i ja kao stari organizirani član emigracije košt nje nikada pisao o toj stvari i nikada nije bio neki funkcijer, rečem par dobrumjernih riječi.

Mislim da se u tim člancima nije još spomenulo ono osnovno. Mislim glavne uzroke previranja i razmimoilaženja u našoj emigraciji.

Treba otvoreno reći: mi smo u neku ruku svi razočarani. Ne razočarani u pogledu naših samih ljudi, već razočarani radi razvijanja našeg plana. Mi smo periferijski dio naroda. A poznata je stvar da narodna periferija gleda više puta drukčije na državu nego oni iz središta. Oni sa periferije gledaju, može se kazati, vjansko-političkim očima. Hoće da država bude čim jača prema vani. Oni sa periferije su nosoci imperijalizma. Pa tako i mi — isto kao i Dalmatinici — imamo u početku samo to na umu. Na direktnom udaru talijanskog imperijalizma, mi tom imperijalizmu hođemo da suprotstavimo jugoslovenski imperijalizam. Ali imperijalizmi traže uvijek najslabiju točku za prodiranje. Pa tako — kada smo uvidjeli da se jugoslovenski imperijalizam ne može okrenuti na zapad — mi smo ostali razočarani.

U toj težnji periferijskog dijela naroda mi smo često došli u sukob sa centralnim narodnim dijelom, ne uvidjajući da centralni dio naroda nema uvijek onakove težnje kao njegov periferijski dio. Mi smo grijesili gradeći na prošlosti. Mi smo imali uvijek živo pred očima nadu da će se naš položaj u Julijskoj Krajini moći riješiti onako kao što se on riješio za tamošnje Talijane 1918 godine. To nije, kako vidimo, do sada došlo u obzir, a od sada će izgleda doći još manje.

Velika većina emigranata je na toj pretostavci gradila svoju ideologiju i svoju taktilku. Ogromna većina emigranata je ulazila u pokrete i stranke za koje su mislili da su nosoci jugoslavenskog imperijalizma prema zapadu. Jer od uspjeha tog i tako pretostavljenog imperijalizma ovisilo je osnovno rješenje našega pitanja.

U tome su zaboravili na dvije osnovne stvari: na naziranja i ideologije narodnih slojeva ovđe kojima pripadamo i na ideološki i politički razvitak u Evropi.

Mi smo naše pitanje postavili kao državni problem, a ne kao narodni problem. Dok je pitanje Istre (do kao Istranin govorim u prvom redu o Istri), bilo prije rata hrvatski narodni problem, ono je to sada u mnogo manjoj mjeri. Prije rata, svi se dobro sjećamo, u Hrvatskoj je bila vrlo slično razvijena svijest o potrebi pomaganja hrvatsva u Istri. »Družbu Sv. Ćirila i Metoda« pomagali su novčano svi Hrvati, a i učitelji i učiteljice tih škola dotazili su iz Hrvatske. Mi istarski Hrvati smo bili miljenici cijelog hrvatskog naroda. Naš Spinetić je bio u Zagrebu na rukama nošen kada je na onoj znamenitoj izložbi izjavio u svom govoru da se istarski Hrvati bore za sjedinjenje s Hrvatskom. Sve to, i još mnogo drugoga, svjedočilo nam je koliko je svijest o hrvatskoj pripadnosti Istre uvrijažena duboko kod svih Hrvata.

Sada toga više nema, barem ne u tolikoj mjeri. Nešto smo i mi sami grijesili time što smo naš problem forstrali jedino kao jugoslovenski državni problem, i time smo ga odalečili od shvaćanja velike većine Hrvata, a u drugu ruku su ovđe postojali i još postoje veliki i važni problemi za rješavanje, pa po onoj našoj istarskoj — da je stomanja bliže od kružeta, i Hrvatima u Jugoslaviji je bliže hrvatsko pitanje ovđe nego pitanje hrvatsva u Istri.

U drugu ruku mi nismo uvijek imali u vidu da se od nikakovih fašizama ne može nadati dobromu, pa tako niti od država koje su polcopale demokraciju. Ako je naše pitanje međunarodno pitanje, ono je u prvom redu pitanje demokratskih država. I radi toga moramo uvijek imati to u vidu i raditi s našim slabim moćima na pobedi demokracije, jer jedino u demokraciji ima pravice i za slabijega.

Radi toga moramo naš problem postaviti kao problem demokracije, a uz to moramo ga ponovno učiniti narodnim problemom, kao što je bio nekada. Ja mislim da su ideološka previranja u emigraciji baš radi toga, i ako možda svi nisu svjesni toga, i ako možda svi nisu svjesni da je to ono pravo što treba raditi.

Ne kažem da pitanje Istre i cijele Julijske Krajine nije i državni problem. To i mora da bude. Ali on mora biti u prvom redu, narodni problem. Hrvatski narodni problem i slovenski narodni problem. Svi Hrvati u domovini moraju osjetiti da je hrvatsvo Istri u opasnosti većoj nego je ikada bilo, a svi Slovenci moraju vidjeti da je jedna trećina Slovenaca u opasnosti da ih nestane. Jedino to saznanje će probuditi zanimanje kod svih Hrvata i kod svih Slovenaca za svoju najnesretniju braću.

To mora biti putokaz i nama emigrantima, nama starima i vama mlađima.

Stari istarski Hrvat

POLOŽAJ NAŠEGA KMETA V JULIJSKI KRAJINI Z OZIROM NA GOSPODARSKI POLOŽAJ ITALIJE

Češki veleindustrijač Bata podaja vtiče iz svojega trgovskoga potovanja po Italiji u pravi, da je vedno prorokoval polom fašistovskoga gospodarstva, leto za letom je znala italijanska vlada najti kritie za svoj bilančni primanjkljaj, da celo vire za svoje abesinsko podvjetje, za lepo urejene ceste, asfaltirane po celi državi. Gospodarska osvoboditev je stala Italijo 100 milijard lir. Noćem oporekati nekaterim njezivim trditvam, ker so resnične in je pri autarkičnem gospodarstvu lažje dosegči vidnih uspehov kot pri onem na demokratični podlagi, kjer je treba za vsako postavko odobrivatev parlamenta. Ne more se pa govoriti o gospodarski osvoboditvi Italije, tu smo še daleč. Z 100 miljardami danes je najmanj 120 milijard — notranjega dolga ni še rešen večji del gospodarskih nalog, ki si jih je nadel fašizem.

Omeniti moram v prvi vrsti agrarno vprašanje. Tu si poglejmo gospodarsko stanje naših rokavov dol, ko so bili pred svetovno vojno neodvisni posestniki, ki so svoje pridele primereno prodali, da so lahko živelji od svojih zemljišč. Danes imamo tu samo zadolžene kmete, ki ne morejo izhajati z dodihki, ki jim ih daje zemlja in ležejo v dolg, dokler jim ne prodajo domačijo. Naš kmet — po čigavi krividi se to vrši, je drugo vprašanje, ki bi me zavdelo na politično plat — se danes bliža svoji proletarizaciji. Dolgovi ga tarejo in dražbe so na dnevnu redu, poslednji čas že radi zastankov davkov. Seliti se mora z rodne grude v mesto, morda v kak industrijski center, da postane delavec ali v inozemstvo. Kmet najemnik (kolon) ne more postati, ker kolonizirajo v naših kraljih samo italijanske kolone. Ta način proletarizacije našega prej neodvisnega kmeta gotovo ne predstavlja osvoboditev, ampak gospodarsko in nacionalno zasuženje istega.

Enake gospodarske prilike preživlja tudi italijanski kolon. Ta je sicer navajen na svojo usodo od pamitveka, ker ni bil nikdar samsvoj, samo da se njegova usoda ni

pod sedanjim režimom nič zboljšala, ampak raje poslabšala. Pred svetovno vojno je vsaj plačeval manj davkov in živiljske potrebsčine so bile cenelše. Danes je vse drugače in če čitamo poročila zadnjih dnevnih živilom rastejo in fašistični sindikati, ki imajo nalogo nadzirati cene, niso v stanu zadrževati porast istih vzlje vsem državnim odredbam, ki so jih na razpolago. Ne sme se soditi položaj neke dežele po lepo asfaltiranih cestah. Vprašanje agrarnih reforme je danes v Italiji pereče vprašanje, ki vzlje vsem obliuban, ki so bile dane masam poljedelskih delavcev, do danes ni bilo načeto, ako izvzmemmo izsustev močvirji. Tu so res nastanili precej kolonov, toda kje so še milijoni kolonov, ki čakajo razdelitve razsežnih latifundij v celit Italiji. O tem se čuje le tu pa tam kaka beseda. Načelniki spor, ki obstoja v fašistični stranki je spor kmetskega delavca proti interesom veleposestnikov in v tem sporu zmagujejo, kakor je pri autorativnih režimih razumljivo, vedno latifundisti, ker ti so skupaj z velikim kapitalom in veleindustrijo finančniki fašistovskega podjetja od njegovega postanka sem in brez teh ne bi se mogel fašizem zasnovati. Saj so bili nihov interesi, katere so zastopali vodje fašizma. Imeli so lepe besede, lepe obljube za malega človeka.

Kritika autarkične gospodarske politike z lahkoto dokaže, da pri fašistovskih režimih gre le za tem, da se breme stroškov socijalizacije zvrša na srednje in nižje sloje, kot je že od nekdaj, dočim veleobrti (financijski, industrijski, zemljjišč itd.), financirji fašističnih režimov v Evropi, uživajo nemoteno plodosno obrestovanje svojih načinov. Je to le delna gospodarska osvoboditev, ki jo je izvršila finančna uprava v Italiji s tem da je odvzela iz žepov svojih državljanov 120 milijard lir in jih naložila v lepo asfaltirane ceste, ki sicer neovrgljivo prinesajo svoje koriste, toda za osvoboditev kmeta, za rešitev agrarnega vprašanja, ki je v Italiji tako pereče, bo treba večkrat po 120 milijard. X. Y.

PRIRODNI PRIRASTEK PREBIVALSTVA JULIJSKE KRAJINE

v prvem četrletju 1937.

Po uradni statistiki, ki jih objavlja osrednje statistično glasilo Kraljevine Italije, smo povzeli, odnosno preračunali ta — le zanimiva števila.

Ob zadnjem ljudskem štetju 21. aprila 1936. je značalo prebivalstvo vse Kraljevine Italije 42.831.000. Letos ob koncu marca se je cenilo prebivalstvo na 43.353.000. V prvem četrletju 1937. se je rodilo 257.024 otrok proti 268.270 v istem obdobju lanskega leta, letos torej za 11.246 manj kakor lani. Lani se je rodilo 6.2 otrok na vsakih 1000 prebivalcev, letos samo 5.9.

Število umrlih v prvem četrletju je letos za 27.372 večje od lanskega. Letos je namreč umrlo v prvih treh mesecih 184.905 oseb, ali 4.3 od tisoč prebivalstva, lani pa samo 157.533 ali 3.7 od tisoč.

Prirodni prirastek znača tedaj letos samo 72.119 ali 1,7 od tisoč, lani se 110.737 ali 2,6 od tisoč.

Za Julijsko Krajino in Zadrsko pokrajinu so podatki še bolji klaveri. Po zadnjem ljudskem štetju je značalo število prebivalstva 1.010.301. Stevilo rojstev se v prvem četrletju lanskega in letošnjega leta bistveno ne razlikuje, lani 4828, letos 4830, ali 4,8%. Povprečno je torej število rojstev za 1,1, odnosno 1,3% manjše od povprečnega števila za vso kraljevino.

Stevilo umrlih pa je skoro enako. Letos je v prvih treh mesecih umrlo 4191 oseb ali 4,2%, lani pa samo 3744 ali 3,7%.

Prirodni prirastek je torej v Julijski Krajini in Zadru zelo neznaten, letos v prvem četrletju je značal samo 639 oseb ali 0,6%, lani v istem razdoblju še 1084 ali 1,1%.

NOVO ITALIJANSKO LESNO PODJETJE V NAŠIH KRAJIH.

Št. Peter na Krasu, maja 1937. (Agis) — V Koritnicah pri Knežaku so že pred časom pričeli s pripravami za gradnjo nove parne žage. Neka družba iz notranosti Italije bo tu pričela z obratovanjem lesne trgovine, kot zgleda v velikem obsegu. To bo na Pivki druga parna žaga z večjim obratom. V sosednjem Baču obstoji stara in znana domača Urbančičeva lesna industrija. Pivčani so vsekakor tega novega podjetja veseli, ker pričakujejo, da bo zaposlilo tudi večje delavcev. Toda vprašanje je, če ne bodo gospodarji pripeljali delavce s seboj iz Italije, kot je to v navadi. Tako bo prišel v poštev le nihov les v gozdovih, ki pa so se po vojni že občutno razredčili in skrčili. Spodnja Pivka je nerodovitna, brez polj. nijv in tudi brez sadja. Ljudje se največ preživljajo z delom v gozdovu, z izvajanjem lesa in pa s prodajo lastnega lesa iz gozdov. Prejšnja leta so se izseljevali in šli za krovom večina v dežele čez morje. Danes jim je ta pot zaprta, zato vlada tod velika beda. Vas Korlince leži tik ob obmejnem gozdu in je seveda brez vsakega prometa. Morda bo novoustanovljeno lesno podjetje prineslo malo življenja v kraju, največ upanja pa leži seveda na zaslužku.

NAŠEGA ČLOVEKA POVOD IZPODRIVAJO

II. Bistrica, maja 1937. (Agis) — Z razkladanjem in nakladanjem raznega materiala vagonskih pošiljk na kolodvoru v Trnovem so se dosedaj bavili poleg prisilencev tudi razni revnejši domačini. Maršikateri je na ta način zaslužil toliko, da je skromno preživil sebe in svojo družino. Seveda so imeli tudi pri tej zaposlitvi vedno prednost prisilencem. Sedaj pa se je zbrala trojica prisilencov in zaprosila za dovoljenje, da sime vse došlo blago sama razkladati in prevažati. So to ljudje, ki ne zmorejo niti potrebne garancije niti kaj drugega. Naj priponimo, da so svoječasno prosili za tako dovoljenje že domačini, znani in solidni ljudje, toda brezuspešno, kaiti nihove prošnje so bile zavrnjene.

Trojci je potreben dovoljenje izposloval neki višji uradnik železniške uprave v Trstu, ki je straten lovec. Bil je pa zaradi raznih prestopkov že trikrat vržen iz lovskega udruženja reške pokrajine tako, da tu ne sme več loviti. Lovi pa kljub uradni prepovedi, kar mu omogoča na prebrisani način sam lovski čuvaj Palumbo. Kot protiuslugi je železniški uradnik oskrbel Palumbo-vemu brezposelnemu sorodniku koncesijo za razkladanie in prevoz. Kratko malo: naš človek ne more ničesar doseči po pošteni poti, ne s poštenim delom. Za njega ni zaslužka in dela nikoder. Vsak koticek je zaseden po prisiljenih in tudi za nove prisilencev vedno poščeojo primejen prostor in zaslužek. Ce ne gre s poštem in uradnim potom pa z nepoštem in zahrbitnim delom. Tako je spet nekaj naših domačih delavcev ob skromen zaslužek.

VELIKI OBMEJNI KOMPLEKSI GOZDOV PREPOVEDANI ZA PRIVATNO UPORABO

Postojna, maja 1937. (Agis) — Znana lesna tvrdka Sclapsa v Postojni je moralna ustaviti obrt na svoji žagi, ker so vojaške oblasti zakoličile velik kompleks njenega gozda ob mej. V ta kompleks nima dostopa noben civilist več in je jasno, da ih družba ne more izkorisčati. Zato je moralna ustaviti obrtovanje svoje žage v Postojni in si je oskrbela novo v Št. Petru na Krasu. Ker ima lesna industrija v Italiji danes najboljšo konjunkturo so vsa lesna podjetja v polnem obratu. Posebno so izpostavljeni eksploraciji gozdnih kompleksov v obmejnem pasu okrog Javornika in Svetnika. Ker je pa tu nepretrgana vrsta vojaških utrd, so nekateri predeli za eksploracijo popolnoma odpadli in ravno zaradi tega tudi gozdnih kompleksov Sclapsa, ki ležijo ob meji. Zgleda tudi, da bodo tudi letos nadaljevali z utrjevanjem v velikem obsegu.

U ITALIJI CIJENE I DALJE SKAČU

U Italiji cijene i dalje skaču. Premja službenom izvještaju v toku aprila ove godine porasle su cijene mlijeka, svinjskog mesa i sapuna sa 16 posto, tekstilne robe sa 10 posto, papira sa 6 posto.

»PICCOLO DELLA SERA« NAPADA »TAGESPOST« radi tvrdnje o hrvatskom karakteru Cresa i Lošinja

U građačkom listu »Tagespost« od 18. aprila napisao je prof. Maximilian Jeller članak pod naslovom »Vransko jezero na otoku Cresu«. (Der Vranasee auf Cherso). U počelu članka je i ova tvrdnja:

— Stanovnici jednog i drugog otoka priključenih Italiji (Cresa i Lošinja) su Čiti(?) Lošinjani su površno italijanizirani, dok su Cresani bili barem do pred kratko vremena skoro isključivo Slaveni.

Radi te tvrdnje, koja nije ni sasvim tačna, barem što se Lošinja tako, jer otok Lošinj nije sav čak ni površno italijaniziran, dok su Cresani bili barem do pred kratko vremena skoro isključivo Slaveni.

— Piccolo della Sera kaže da je taj članak tendenciozan i da ga ne treba uzeti ozbiljno, ali ipak oštro napada prof. Jellera i nazivlje ga slavofilom. »Piccolo della Sera« neće da spomeni ni to kako prof. Jeller navodi u članku da je »odgovarao svojim slabim znanjem hrvatskog jezika na pitanja dobroćudnog ribara«, jer bi tine nehotice priznalo da ima još i danas ljudi na Cresu koji dok ni ne zna dušljanski. Tuži se na »Tagespost« što je objavio tako »bezobraznu i lažnu prozu o najtalijanskim (italianissima) otocima Kvarnera.«

To sve je sitnica. Ni nama, ni ljudima oko »Piccola«, a ni ostalom svijetu se

MALE VESTI

— Prekinut pomorski kabel Italije sa Barcelonom. Na nalog talijanske vlade su stručnici prekinuli podmorski kabel, koj je vezao Italiju s Barcelonom. Na kraju su na taj način prekinute sve veze Italije s krajevima koji se nalaze pod vlašću vlaste u Valenciji. Postoje samo veze s nacionalističkom Španjolskom.

— U tvornici cementa u Puli ranjen je radnik Vilović Martin pok. Martina iz Pule.

— Talijanska vojska u Adis Abebi likvidirala je sa posljednjim ostacima pobunjenika. Tako je neki dan streljan Babie Desta, kojem je uspijelo da vodi dulje vremena guerilski rat protiv Talijana.

— Dopisnik francuskog lista »Intransigent« iz Rima javlja, na osnovu pouzdanih izvora, da se talijanska vlada sprema, da do kraja mjeseca objavi izlazak Italije iz Društva naroda, ako do tle države članice Društva naroda ne budu priznale Italiju kao carevinu.

— Talijansko kulturno društvo »Nuova Dante Alighieri« u Buenos Airesu osnovali su talijanski emigranti, nefašisti.

— Rumunjski maršal Arărescu putuje krajem ovoga mjeseca u Italiju da se sastane s Mussolinijem u cilju da sondira pregovore za ojačanje političkih veza između obih država.

— Mussolini je prigodom primanja jugoslovenskih novinara u pogledu beogradskog sporazuma kazao doslovno i ovo: »Ugovori potpisani u Beogradu bit će izvršeni od riječi do riječi. Ovo nisu samo riječi, to je moja volja.«

— Mussolini je darovao Albertu Sergoviću iz Plombe 70. lira zato što mu je žena rodila dvojke t. i. Sergovićeva žena, a ne Mussolinijeva.

— U Puli je osudjen Valentín Radetić na 3 godine i 4 mjeseca. Ivan Radetić na 4 mjeseca i 25 dana. Karlo Udović, Šime i Ivan Vidulin svaki na 3 mjeseca. Svi su iz Cervari kod Kanfanara, a osuđeni su radi tučnjava koju su lanjske godine zatmetili u Cervarima i u kojoj je skoro životom stradao Martin Vidulin.

— Conte Galeazzo Ciano, talijanski ministar spoljnih poslova, darovao je društvu »Italia Redenta« jednu uljenu sliku za lutriju koju će to društvo održati 30. maja. I ministar vojske je darovao jednu srebrnu vazu.

— Talijansko ministarstvo propagande saopćilo je stranim novinarima da su potpuno netačne informacije o sastanku Mussolinija s Hitlerom.

— Talijanski ministar kolonija Lessona izjavio je u talijanskoj komori da talijanska vlada ne vodi asimilacionu politiku prema urođenjacima u kolonijama. — Da smo kojom srećom i mi proglašeni kolonijski.

— Jedna delegacija baskijskih svećenika otputovala je za Rim da podnese Vatikanu izveštaj o razaranju Guernike od strane njemačke avijacije.

— Naša trgovinska bilanca je po italijanski radni statistiki bila naslednja: (v milionih lrl): 1935 uvoz iz Jugoslavije 197; 1936 pa 68.3. Izvoz u Jugoslaviju pa 1935 101; 1936: 17.6. V letu 1936 so bile takozvane sankcije, ter so zato številke padle v takem nesorazmerju.

PO PRIJATELJSKI POGODBI NI NOBENIH OLAJŠAV za one ki so zapisani v černih knjigah

Ljubljana, maja 1937. (Agis) — Marsikdo se je že tolažil z mislio, da bo po sklepnu prijateljske pogodbe spet smel vsaj na obisk domov. Vendar je vse ostalo pri starem, in sicer še bolji, kot je bilo pričakovati. Oni dan so neko našo rojakinjo, ki je poskušala, da bi s prelaznicu šla čez mejo, kjer bi se sestala s svojci, vrnili s prve talijanske obmejne postaje. Drugi so spet dali na konzularnem uradu izjavlo,

da ostane v tem pogledu vse tako, kot je bilo. Tretjo so zavrnili, da vsi oni, ki so postali po l. 1922. jugoslovanski državljanini ne dobe potnega vizuma za Italijo zato ker so šleht* itd. Mnoge so razne priprave listin, potnih listov in drugega stale veliko denaria in časa, a vse zastonji. Zato naj se vsakdo brei osebno prepriča in zagotovi na konzularnem uradu vizum preden stori kakšen drugi korak.

LJUBLJANSKA I ZAGREBAČKA OPERA U TRSTU I RIJECI?

Zagrebačke »Novosti« donose:

S talijanske strane došla je inicijativa za izmjenična gostovanja jugoslavenskih i talijanskih opernih ansambla. Ova akcija je već poprimila konkretnie forme, tako da će početkom lipnja ljubljanska opera gostovati u Trstu. Tamo će davati djela isključivo slavenskog karaktera. Za sada se znade da će trščansko kazalište izvesti Gotovčevu operu »Ero s onoga svijeta« i Smetaninu »Prodanu nevjestu«.

Za ovo gostovanje vrše se u Trstu već sada pripreme, pa tamošnji list »Piccolo« (koji je i dao inicijativu), donosi članak o visokoj vrijednosti jugoslavenskih opernih ansambla. Čini se da će interes za ovo gostovanje biti veoma velik, jer trščanska publike hoće da upozna karakteristike našeg opernog stvaranja i slavenske muzike.

Kao uzvrat na ovo gostovanje ljubljanske opere uslijedila bi turneja najboljih solista milanske Scale po Jugoslaviji. Ovu grupu bi predvodio dirigent Scalinog orkestra Romulo Castelmonte. Pjevači će nastupiti u Ljubljani, Zagrebu i Beogradu, a u djelima talijanskih opernih kompozitora. U Zagrebu će se davati »Aida« i »Traviata«.

Aranžer ove turneje g. Valentini izjavio je, da će perfektuirati gostovanje zagrebačkog opernog ansambla odmah na početku jesenske sezone. Naša opera bi trebala nastupiti u Rijeci i Trstu.

Zagrebačka opera gostovala je u Trstu posljednji puta za vrijeme rata, 1918. godine, pod vodstvom tadašnjeg upravnika Hreljanovića. Uspjeh koji su polučili njeni nastupi još je i danas u ustupu trščanske publike, pa nema sumnje, da će ponovno gostovanje našeg ansambla u tom gradu značiti dogodaj.

U svakom slučaju pojava ovih uzajamnih gostovanja veoma je zanimiva pa naši muzički krugovi očekuju sa interesom njenе rezultate.

Tako glasi ta vijest. A mi se pitamo hoće li barem za vrijeme gostovanja tih opera u Trstu i Rijeci moći naši seljaci da slobodno pjevaju u svojim selima jezikom u kojem će se pjevati u tim operama... :-:

SIRKOVA RAZSTAVA V MARIBORU

V okviru oblastnega odbora »Jadranske Straže« u Mariboru je naš priznani umetnik Albert Sirk razstavljal v beli kazinski dvorani 40 svojih del, ki so nastala po večini u zadnjem času.

KDAJ JE BIL ŠKEDENJ ITALIJANSKI?

Neki Curet, čigar predniki so se negdaj po Brkinih najbrže s kurentino pečali, skuša prirojeni madež svojega slovenskega imena oprati pred čistočnimi Italijani s tem, da se javno zavzema za italijanski značaj tržaške okolice in da marljivo stika za sledovi v njeni minulosti. Nekam učeno podkovani spravil se je imenovan gospod u »Piccolo della Sera« od 14. mln. mesečica na škedenjsko vas, da bi pokazal onim ki mu slepo veruje, kako je najprije tam cvetela neka latinska naselbina s lastnim morskim pristaniščem in obdana z bujnim gabrovim gozdom daleč na okrog. Mično rimske tihotijetje nam je hotel pričarati iznajdljivi mojster Curet z golj iz današnjega imena Servola, ki izhaja iz nekdanjega latinskega Sylvula-sylvula pomenja gozdic-in ki mu zadostuje za dokaz, da je ta znameniti gozdic obstajal že za časa Rimljana, ter se je raztezal vred od morja gor do ceste ki vodi v Istru. Pa ko so potem pridrveli, nadaljuje pisec, razni barbari drug za drugim in opustošili celo to obrežje, so prišli med te ruševine nazadnje še slovanski pastirji s svojimi čredami, se tam naselili in si tam sezidali kolibe in hleva.

Nečemo kvariti veselja Piccolovem zgodovinopiscu na tem umotvoru in niti oporekati mu dokler za razne trditve ne navede boljših virov. Radi tega, njegova domnevanja ostanejo le uigibanja in niso nikakor bolj vitemljena ali bolj verodostojna nego druga domnevanja, ki pravijo, da ravno naše staro ime Škedenja v domaćem narečju za laško Servola daje slutiti, da so prav Slovani negdaj v davnini trebili tamošnji gozd in ga ščedili. Ščedili so ga pa verjetno le toliko, kolikor so to smeli in se jim je to izrecno priznavalo, in nikakor ne kakor kakšni nasilneži, kajti tržaški statuti iz leta 1350 v poglavju 93. (po Szombattelu), ko govore o prepovedi sekanja drevja in posebno o paštanju (krčenje zemlje za vinograd) v območju tržaške občine sploh, dolgoča izrecno, da je škedenjski gozd pod posčbnim

grškim svetnikom, ki pa ne pripadajo onim ogleskega ali gradeškega patrijarhata, ampak pričajo kot nedvomni ostanki nekdanjega grškega območja in vpliva ravno tako na tržaškem ozemlju kakor pričajo svetišča Sv. Eleuterija in Sv. Domicijana i t. s. v. sosednji Istri, ter celo ime Justinopolis, za katero smo si Slovani ohranili še iz starejše dobe

varstvom in da ni nikomur več dovoljeno »in contrata Silvole« sekati gozd in obdelovati zemljo za vinograde, izvezvi kar je že bilo dovoljeno leta 1339. na zemljisčih med potokoma ob Sv. Savi in po Izeli.

Torej Kuretova izvajanja iz imena Sylvole ne kaže obračati v nasprotje z starodavnim priseljevanjem slovenskih kmetovalcev in pastirjev, ampak rajše tolmačiti vsporedno s tem zgodovinskim dejstvom v smislu, kakor naše ime Ščedna pokazuje kot koristonosno obdelavanje zemlje do višje kulture, izvršeno po slovenskih kmetovalcih tako na škedenjskem ozemlju, kakor po vsem ostalem Primorskem še tekom srednjega veka kakor to lepo dokazuje niže omenjena listina iz leta 1256. Prej hočemo le minimogrede omeniti za one, ki se zanimajo za domačo zgodovino, kako je ravno škedenjski gozd v starih časih služil okoličnom živinorocjem, ko so se morali zatekati za mestno obzidje prigodom raznih benečanskih napadov, da so prav v tem gozdu skrivali svojo živilo, kojo niso smeli prgnati v oblegano mesto. Ker so se pa tako vojni in reparski poходi Benečanov vršili večinom z istreške strani, so bili poleg žaveljskih solin ponovno vrnjeni še okolni vinogradi in sicer po znanih zloglasnih »guastatorih«, in je torej prav verjetno da je tedaj trpel tudi škedenjski gozd in to gotovo več nego po krvidi slovenskih poljedeljev in pastirjev.

Gospod Kuret omenja cerkvico sv. Save (San Sabba) in sv. Pantaleona na škedenjskih hribčkih. Ta omembu nam je dobro došla ker nas spominja na davnje, bizantinske čase, ko so namreč še istočnjaki posvetili te cerkve svojim grškim svetnikom, ki pa ne pripadajo onim ogleskega ali gradeškega patrijarhata, ampak pričajo kot nedvomni ostanki nekdanjega grškega območja in vpliva ravno tako na tržaškem ozemlju kakor pričajo svetišča Sv. Eleuterija in Sv. Domicijana i t. s. v. sosednji Istri, ter celo ime Justinopolis, za katero smo si Slovani ohranili še iz starejše dobe

Izvoz u Italiju nije pojačan

NITI NAKON SKLAPANJA TRGOVACKOG UGOVORA.

Zagrebački »Hrvatski Dnevnik« od 20. m. donosi sa Sušaka: Ukipanje sankcija prema Italiji kao i trgovacki ugovori, koji su nedavno sklopljeni izmedju Italije i Jugoslavije, nisu do sada ni mao pojačati promet robom izmedju Italije i Jugoslavije. Sušak, kao središna izvozna luka za izvoz u Italiju, imade najmanje koristi od toga. Sistem kontingenta nije oživio trgovine s Italijom, t. j. dozvola za uvoz naijelo je mnogo šteće izmeni dobara. Ovdašnji izvoznici drvene gradje izvoze u sve zemlje mnogo više drva, nego li u Italiju, u koju ne mogu taj izvoz nikako pojačati, upravo zbog toga sistema kontingenata. Osim toga niti izvoznici blaga nemaju nikakve koristi od ukipanja sankcija i sklopljenih trgovackih ugovora. Njima je čini veliku konkurenčiju Madžarska.

KOLO SRPSKIH SESTARA POMAŽE EMIGRANTE

U Beogradu je održana skupština Kola srpskih sestara, pa je na toj skupštini govorio, kao što javlja »Vreme« i dr. Ivo Mogorović, izaslanik udruženja »Trst-Istra-Gorica«, koji je u svome govoru opširno iznio zajednički rad ovog udruženja sa Kolom srpskih sestara. On je iznio teške emigrante, naročito onih iz Južnih krajina i požrtvovnosti i nesobičnosti Kolu, da im olakša i pomogne u njihovim nevoljama. Kolo im je podiglo duh i vratio vjeru u život, u ljepšu budućnost. Od 70.000 emigranata ima svega nekoliko desetina pravoslavnih Srba, svi ostali su katolici: Hrvati i Slovenci. I kad god su se katolici obračali Kolu za pomoć ono nije nikad pitalo kome plemenu pripadaju ili koje su vjere.

Gđa Persa Prodanović potpredsjednica zahvalila se dr. Ivo Mogoroviću i obećala dalju pomoć Kolu.

NAŠI SE IZSELJUJEJO.

S parnikom »Neptunia«, ki je odplul iz Trsta u Buenos Aires dne 8. aprila t. h. so odpotovali tile naši rojaci:

Lenšek Cirila iz Sempasa, Samokec Mirka iz Vitovli, Strancar Jožica iz Smarij pri Ajdovščini, Poles Josip iz Materije; Magerle Marija, Vidič Terezija, Vidič Rafael, Vidič Hilarija, Vidič Marija, Vidič Anton, Vidič Bogomir vsi iz Nakovega pri Kanalu in Pakijat Marija iz Novakov v Istri.

Našim izseljencem želimo v novi deželi kar največ uspeha! (Agis)

JURINA I FRANINA

Jurina: Više valja preteljstvo i trda besida več puti i ud same rodbine.

Jurina: Ala da.

Franina: Kad čovik zna da ima dobrega pretelja nikako je sigurniji i na mru.

Jurina: Da pak. Jedanput nisu mogli Baljan je li kaho smo he mi zovevali »bunbari« pasivati kroz Krmed pokle bi sunce zapalo, oni ča su noševali jaketu ud sukna mogli su lipo sakupiti dobu noći i dana pasati kroz selo.

Franina: Znaš kad su 1918 lita vikevali i sanli Rovinjci i Baljani »Šivio Slav« i naše bandire bile diboto na sakoj hiži daleko zvan Rovinskoga sela.

Jurina: A znali su da sví oni svit okolo je naš Pribodražani, Lanišanci, Buzeščanji su imevali svoje hiže sve do Barbarige i ovce tamo čuvevali.

Franina: To će reći ud jenega mra do drugega.

Jurina: Da, zrman moi da. Ma ter tako je i sad. Ca ne znaš ča je pisa oni Čeh Driml ča je bija marinški oficir u Puli kad je pokle doša doma da je 1918 lita na sakol hižici diboto i na sakol istrijanskoi crikvice visila naša bandira. On se ni zlaga znaš.

Franina: Ni se zlaga ne. On nan je vajk pretelji. Ter zna da krv ni voda je li bevno spod košnici.

Jurina: A si čuja za uni zakolic ča je neki dan zabija u glavini uni Buštrjako u Benecin.

Franina: Kako to?

Jurina: Lipo. Ti si pozneva one ljude Šiljanom na Šipcu i dugin peron, s kratkima brgešam, z vunenima kabeta i z pastoli z debelim brukviči.

Franina: Ca oni ča su k nan hoževali vino kupovati. Tiroleži.

Jurina: Da, za one, za one gorevali da je oni Šušnjak zabija drveni zakolič i osovinu Rim-Berlin.

Franina: Lora to bi imalo zatiti kači s Pištovin vozom i brekon i sve te biti kriv oni z kratkimi brgešam.

Jurina: I tako lipa krv moja, pucaju sve osovine z drvenin zakoličen.

Širite „Jadranski

IZVORI U ISTRI 1907 G.

NAŠA KULTURNA KRONIKA

Ovaj članak smo primili kasno za posljednji broj, pa ga donosimo danas. Članak je iz pera jednog aktivnog učesnika u tim izborima, pa time dobiva i veću važnost.

Predesetih godina prošlog stoljeća trazili su u bečkom parlamentu i izvan njega Slaveni bivše Austrije sa svog gledišta, a socijalni demokrati opet sa svog, sve to žeće da se uvede opće, jednako, direktno i tajno pravo glasa, da tako slome hegemoniju Nijemaca i feudalno-kapitalističke klase, koja je tada vadrila i oblačila uz dinastiju Habsburga.

Austrijska vlada nije imala kuda. Opirala se, dok nije napokon dala neki surogat tog prava glasa te uvela takozvanu petu kuriju. Po ovome dobili su pravo glasa, uz već postojeće četiri kurije povlaštenih birača, svi muškarci sa navršenom 24 godinom života. Tako su u bečki parlament došli novi ljudi, koji su još jače tražili opće pravo glasa i otstranjenje svakog drugog privilegovanog kurijalnog sistema.

Koncem 1906 i početkom 1907 morala je napokon bečka vlada da popusti. Ozakonjeno je jednakopopravno, direktno i tajno pravo glasa te ujedno otstranjenje svaki drugi kurijalni sistem biranja.

Prilikom debate o tom zakonu u bečkom parlamentu bilo je velike borbe oko broja mandata pojedinih pokrajina i fiksiranja pojedinih rezova. Oni, koji su bili do tada gospodari Austrije, nastojali su da si osiguraju i sada većim brojem mandata i izbornom geometrijom što je moguće veći, odlučujući upliv na državne poslove.

Tako su za Istru predviđena bila samo 4 mandata. Taj je broj povišen na 5. Talijanski poslanički potpomognuti od svojih starih saveznika Nijemaca, su se tome usprotivili, jer su predviđeli da će od 5 poslanika svakako trojica biti Slaveni, dakle većina. Oni su od toga zazirali, jer bi se tako pokazalo i dokazalo, da je većina pučanstva Istre naša, a ne njihova. Nakon dugog i mučnog natezanja došlo je napokon do kompromisa, po kojem je Istri namjenjeno bilo da bira 6 poslanika u bečki parlament.

Sada 14 maja ove godine navršava se ravno trideset godina od znamenitog dana 14 maja 1907, kada je Istra na jedan eklatantan i nesumnjiv način dokazala i pokazala, da nije i da neće da bude talijanska, da nije to ni po većini svog stanovništva, da su Talijani u znatnoj manjini, te da ima protiv do tada vladajuće talijanske liberalne stranke, koja je jedina od tada pašovala u Istri, između samih Talijana. Istra snažna opozicija, koju je pretstavljala talijanska klerikalna stranka.

U I., najtalijanskijem, istarskom biračkom srežu (općina Kopar, općina Milje, te sudske srezove Piran i Buje) propao je talijanski liberalni stjegnoša Dr. Bennati. Morao je 8 dana kasnije u užem izboru da dijeli međan s talijanskim klerikalcem drom. Spadarnom, koji je napokon konačno izabran. — U tom srežu se je naš živalj afirmirao u osobi našeg kandidata župnika Kompare, koji je dobio 1559 protiv 8564 glasa talijanskih datih za sve talijanske stranke. U tom srežu je osim socijaliste ustao i kandidat Dr. Giambattista Gambini kao pretstavnik talijanskih zemljoradnika. Dobro je 932 glasa.

U II. Talijanima namjenjenom srežu (Poreč, Motovun i Rovinj) je drugi talijanski korifej Dr. Bartoli (poznati junak lozinke »osar tutto« — »upotrebi sve i sva«) ostao u manjini protiv našeg prvaka Dra. Matka Laginja sa 4699 glasova prema našim 4780. Talijanski klerikalni kandidat dobio je tu 2158 glasova. Kod užeg izbora između našeg i talijanskog liberalnog kandidata prodrio je ovaj sa neznatnom većinom od 607 glasova.

U III. izbornom srežu, (u mojoj Puli s Malim Lošnjem i Osorom) je opet naš kandidat Dr. M. Laginja došao i u tom Talijanima namjenjenom srežu u uži izbor s talijanskim trećim korifejem, poglavarem autonomne uprave Istre drom. Ludovikom Rizzi, koji je dobio 3326 glasa protiv naših 3194. Uži su izbor odlučili glasovi socijalista, njih 1247. Ovi su odlučili pod komandom svog vodstva kod užeg izbora da je prodrio dr. L. Rizzi.

Tako sramotno su prošli kandidati talijanske liberalne stranke na prvi dan izbora po općem, jednakom, direktnom i tajnom pravu glasa znamenitog 14 maja 1907. u Istri. Ništa bolje se nisu proveli u njihovim drugovima u Trstu s okolicom te u Goričkoj, dakle u cijelom Primorju bivše Austrije sada takozvanoj Julijskoj Krajini.

As talijanske liberalne stranke u Istri je tog historijskog dana uopće propao i time za uvijek iscezao s političke arene Istre. Dr. Bartoli i Dr. Rizzi, druga dva njihova matadora, jedva jedvice su se provukli uz obilnu pomoć klerikalaca i socijalnih demokrata. Ovi potonji su se uopće u Istri uvijek pokazali kao filijala talijanske liberalne stranke.

Dok su se talijanski liberalni kandidati tako proveli u njima namjenjenim srezovima, naša su tri, nama namjenjena sreža, odmah prvo dana izabraša s plebiscitarnom većinom naše kandidate.

U IV. biračkom srežu (sudske srez Podgrad s općinama koparskog sreža Dekani, Dolina, Marezige, Očisla-Klanec

JEDNA ODLIČNA KNJIGA O MANJINAMA

Joseph Chmelarž: *Les minorites nationales en Europe Centrale*

Povodom izlaska te knjige (Izdanie »Orbis«, Prag, Fochova 62, cijena Kč 12) donijeli smo u pretprošlom broju kraću bilješku, a danas iznosimo na uvodnom mjestu par misli prigodom čitanja te knjige.

Knjiga obasiže 120 stranica malog formata, a dijeli se na sljedeća poglavila: Slika Srednje Evrope prije i sada, Čehoslovačka, Poljska, Rumunija, Jugoslavija, Mađarska, Austrija, Italija, Njemačka, Baltičke države, Zaključak, Bibliografija.

U svakom poglavju o pojedinim državama donosi auktor točne podatke o broju pripadnika manjinskih naroda, škole, društva itd. i uopće o postupku s narodnim manjinama u tim državama. U zaključku su sažete glavne misli i principi po kojima bi trebalo postupati s narodnim manjinama.

U bibliografiji vidimo i knjigu dra Lava Černelja: *Life and Death Struggle* itd.

Knjizi je priložena narodnosna karta Srednje Evrone u bojama. Karta je tehnički odlično izrađena i vrlo je ilustrativna. Jedino bi mogli prigovoriti granici etničkoj u Istri. Iako je auktor objektivan svuda, čini se da se pri izradi te karte dogodilo nešto slično kao i karti u »Obzorovo« spomen-knjizi uz članak dr. Šime Žužića, koju je izradio drugi a ne auktor članka vrlo pogrešno. I ovu kartu je izradio R. Johanek, a ne Chmelarž. Na njoj su još veće pogreške nego na karti prof. dr. Skoka uz knjigu »Dolazak Slavena na Međiteran« u kojoj smo svojedobno pisali.

Odbacujući tu grešku, knjiga je odličan prilog manjinskoj literaturi i odlična ma-

PEDESETGODIŠNICA
PROF. JOSIPA VUGE

Prof. Josip Vuga proslavio je 23 pr. mjesec godina života u Češkim Budimovcima. Rodjen je u Mariboru gdje je svršio gimnaziju, a univerzu je pohađao neko vrijeme u Gracu, a dovršio u Pragu. Boravio je u Trstu, a pred konac rata je otišao u Češke Budimovce gdje je i sada profesorom trgovacke akademije.

Prof. Josip Vuga nas je vrlo mnogo zadužio svojim radom na upoznavanju čehoslovačke i svjetske javnosti sa stanjem i pitanjem našega naroda pod Italijom. Prof. Vuga već dugo godina popunjava u češkoj reviji »Slovanski prehled« stalnu rubriku o dogadjajima i položaju u Julijskoj Krajini. Preklanske godine je napisao u našem »Jadranskom koledaru« zapaženu raspravu o kulturnim vezama između slavenskog sjevera i juga.

Prigodom pedesetgodišnjice pridružujemo se i mi čestitkama njegovih mnogobrojnih prijatelja u Jugoslaviji i Čehoslovačkoj.

Dr. A. Dabinović je postao docent zagrebačkog sveučilišta

Dr. Ante Dabinović je svoje mlade dane proveo u Trstu, gdje je učestvovao aktivno u našem predratnom narodnom gibanju. Sjećamo ga se kao zastupnika srpske omladine kada je marljivo saradljivo kod pripadaba u korist Društvenih škola u Istri, dok ga nisu austrijske policijske vlasti počele tjerati i kao prvu političku žrtvu rata odvole u zatvor, gdje je neko vrijeme proboravio u podrumima tvrdjave Rijemberg i na ljubljanskom gradu u društvu naših najodličnijih narodnih boraca, istarskih svećenika i učitelja.

LISINSKI ĆE PJEVATI NA SUŠAKU MATETIĆEVЕ »ROŽENICE«

Dne 5. juna pjevat će na Sušaku zagrebački pjevački zbor »Lisinski«. Nastupit će s programom, koji je pjevao na svojem posljednjem uspjelom koncertu u Zagrebu. Na Sušaku vlasta naročito veliki interes za novu kompoziciju Ivana Matetića Ronjgovu »Roženice« na stihove Mate Balote.

1. Pomjan) izabran je odmah prvo dana bez ma kojeg protukandidata naš prvak prof. Matko Mandić sa 4780 glasova.

U V. biračkom srežu (Pazin, Labin, Buzet i općina Barban) izabran je dr. Matko Laginja sa ogromnim brojem od 8851 glas protiv 2048 glasova palih za kandidata talijanske liberalne stranke. Kandidat socijalnih demokrata dobio je 471 glas.

U VI. biračkom srežu (upravni srez Volosko, cijeli otok Krk, otok Cres, bez Osora, i općina Veliki Lošinj) izabran je impozantnim brojem od 7092 glasa protiv 1412 glasa palih na talijansko liberalnog kandidata poznatog našeg pravaka prof. Vjekoslava Spinčića. Socijalni demokrati nisu ovdje postavili svog kandidata.

U I., II., III. i IV. biračkom srežu, u kojima su socijaliste postavili svoje kandidate, sakupili su svega 3639 glasa. Prilikom užih izbora u I., II. i III. srežu glasali su po komandi svog partiskog vodstva za talijansko liberalne kandidate. Njima je imao Rizzi da zahvali svoj mandat u III. srežu, a Bartoli opet svoj u II. srežu glasovima klerikalaca, koji su uglavnom pali na njega.

Uporedivši broj za Jugoslavene palih glasova, svega 30.256, s onima palim za sve talijanske kandidate sviju struju, 22.175 (Ova statistika je po »Našoj Složi«, a onu koju smo u prošlom broju iznijeli je službena austrijska statistika. Op. ur.), sa brojem domaćeg stanovništva u Istri, 400.000, dobivamo da je 14 maja 1907. svjesno, jasno i glasno priznalo se 232 hiljade žitelja Istre za Jugoslavene, dok se je za Talijane priznalo njih 188.000. Priznalo se dakle po tomu za Jugoslavene njih 58, a za Talijane njih 42%.

Razmjer u Goričkoj je još povoljniji u našu korist, dok je onaj u Trstu bio povoljan za Talijane, iako nije od talijanskih gradjanskih stranaka nijedan kandidat prodro, već su bila izabrana 4 socijalista a za tršćansku okolicu pokojni sada poznati tršćanski vodja dr. Otokar Rybar.

Dana 14. maja god. 1907 pokazano je dokazano »urbi et orbis« (Beču i sv.

Revizija dozvola uposlenja

Upozoravamo naše ljudi, talijanske državljanje, koji su dobili dozvolu uposlenja (kartu zanimanja plave boje) do konca 1936 god., da imadu iste predati na reviziju prvo stopenju političkoj vlasti (u Zagrebu Upravi policije, a u pokrajini sreškim načelstvima) do konca mjeseca maja o. god.

Ovo nije spojeno sa nekakvom troškovima ni takšama, jer je to uredovna službena stvar.

Oni koji su dobili dozvolu uposlenja (kartu zanimanja) ove 1937 godine, ne treba da je daju na reviziju sada, nego u maju 1938 godine.

BIVŠI ARSENALSKI RADNICI

Mole se pojedinci da jave na adresu Ljubičić Mate, Zagreb, Mošćenička 10, I. podatke onih arsenalskih radnika u Puli, koji su imali najmanje 10 godina službe, a nisu penzionisani, a napose oni radnici koji su danas zaposleni kod državnih željeznica, a godine sprovedene u arsenalu nisu im priznate u radnički penziji fond ili nisu bilo s kojih razloga primljeni do danas u radnički penziji fond:

1. Ime i prezime, mjesto i godina rođenja.
2. Od kada i do kada je bio u arsenualu u Puli.
3. Od kada je zaposlen kod državnih željeznica.
4. Da li je primljen u radnički penziji fond ili nije primljen i eventualno zašto nije primljen.

Moli se da ove podatke jave najkasnije do konca ovog mjeseca.

SMRT MED NAŠIMI V AMERIKI.

V Cikagu je umrla naša rojakinja Terezija Kravanza, stara 66 let, rojena u Soči na Boškem.

V Clevelandu pa Josip Hvala, star 59 let, doma iz bližine Gorice. V Ameriki je živel 34 let in tu zapušta ženo, sina in tri hčere, v domaćem kraju pa očeta in brata. Prizadetim naše sožalje. — (Agis.)

jetu!), da je pučanstvo Istre, iako kulturno i gospodarski uvijek mačuhinski tretirano s njemačkoaustrijski i s talijanske strane, velikom većinom, i to slijesno, jugoslavenski orijentisano. Time je pružen nedvojben dokaz o pogrešnoj politici Beča i njegovog eksponenta u Trstu, c. kr. namesnika. Do tada su sve bečke vlade bezočno pomagale talijansku politiku, zajedno s Talijanima. Beč je sistematski proganjao i tlačio nas Jugoslavene Istre. Ni u ostalom Primorju bivše Austrije, u samom Trstu i njegovoj okolici te u Goričkoj nije bilo bolje. I u ovim krajevinama pružen je 14 maja 1907 otrpljike isti dokaz kao u Istri.

Ta i takova italofilska austrijska politika bila je do tada već tako daleko zabrazdila, da su se po njoj već otvoreno ravnali čak i vojni krugovi a osobito oni bivše austro-ugarske ratne mornarice u Puli. Kao protuuslužni morali su po Beču protežirani Talijani u Istri i ostalom Primorju dozvoliti i trpjeti, da se na svim poljima sve to više infiltrira germanost. Izgledalo je — o tomu imajučenica i dokaza — da će se koliko toliko pravedno povući granica između Jugoslavije i Italije uprkos Londonskog pakta.

Namjera ovog članka nije da tretira pitanje krivnje, zašto nije do takovog razgraničenja došlo. Nije krivnja samo do Londonskog ugovora. Nisu ni sami Talijani za to krivi, da smo mi Jugoslaveni Istre i ostalog Primorja tako slabo prošli.

Zeljeli su Italija ozbiljno — u što će si dozvoliti da sumnjam! — da dodje do pravog i trajnog sporazuma između nje i Jugoslavije, neka se ona izjaviti spremnom, na način koji odgovara njenom prestižu, da pristupi s nama sporazumno korekturi granica između nje i nas na jedan način, koji bi za nas Jugoslavene bio manje ponizavajući i donekle bar snošljiv te da postupa s našim elementom, koji bude ostao u njenim granicama, onako kako želi da mi postupamo sa onom šakom njenih problematičnih sumpenjaka unutar naših granica.

To bi bilo u interesu objiju strana uprkos današnje i sutrašnje političke konstelacije u Europi.

Toliko htjedoh reći prilikom tridesetgodišnjice slavnih po nas izbora od 14 maja 1907 u Istri i u ostalom Primorju bivše Austrije.

Ne mogu propustiti ovu svečanu historijsku priliku, a da ne uskliknem u znak dubokog poštovanja trokrati Slavu! našim blagopokojnim istarskim privacima: dru. Matku Laginji — prof. Vjekoslavu Spinčiću — prof. Matku Mandiću.

VIJESTI IZ ORGANIZACIJA

OBČNI ZBOR »SOČE« V DOLJNI LENDAVI POPRAVEK

Pri objavi u zadnji številici »Istra«, gde občnega zabora »Soče« u Dol. Lendavi, ki